

УДК 34: 323. 22 / . 28 (477.8-89 Гал) «1918/1939»
DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.1.15>

ІДЕЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ВИЗВОЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ РАДИКАЛЬНО-СОЦІАЛІСТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ В ГАЛИЧИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1918-1939 РР.)

Мельник А.І.,
*кандидат юридичних наук,
докторант кафедри історії держави, права
та політико-правових учень
юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка,
адвокат
ORCID: 0009-0007-4977-3679
e-mail: melnyk0982@gmail.com*

Мельник А.І. Ідея національного та соціального визволення в українській політико-правовій думці радикально-соціалістичного спрямування в Галичині у міжвоєнний період (1918-1939 рр.)

У статті висвітлено розвиток ідеї національного та соціального визволення в українській політико-правовій думці радикально-соціалістичного спрямування в Галичині у міжвоєнний період (1918-1939 рр.). Показано, що Українська радикальна партія, спершу Русько-Українська радикальна партія, створена у 1890 році І. Франком, М. Павликом, О. Терлецьким, а з 1926 року Українська соціалістично-радикальна партія – УСРП, перетворилася в одну з провідних та впливових сил західноукраїнського політикуму міжвоєнного періоду, яка зуміла поєднати у своїй програмі проблеми національного та соціального визволення українців. Підкреслено, що ідея боротьби за соборну суверенну українську державу була стрижневою в теоретичній та практичній діяльності знакових представників української політико-правової думки радикально-соціалістичного спрямування.

Проаналізовано співпрацю радикалів з українськими партіями національно-державницького спектру, їх роль у створенні та розбудові Західноукраїнської Народної Республіки, відстоюванні соборності українських земель, згуртуванні національно-державницьких сил краю після занепаду ЗУНР. Охарактеризовано вплив Лева Бачинського, адвоката, доктора права, державного та громадсько-політичного діяча, голову Української радикальної партії на формування і розвиток української політико-правової думки соціалістично-радикального спрямування. Підкреслено, що його творча спадщина, зокрема, автобіографія, численні публіцистичні замітки, публічні виступи, листування та інші матеріали, опубліковані на шпальтах офіційних органів УРП-УСРП, а також пресових органів інших західноукраїнських політичних партій, переконливо характеризують Л. Бачинського як послідовного прихильника радикальної ідеї в умовах легальної боротьби за національне і соціальне визволення українців Галичини. Очолюючи партію до кінця свого життя, Л. Бачинський докладав зусиль для реалізації ідеї національного та соціального визволення українців. Наголошено, що Л. Бачинський, будучи ідеологом радикальних методів національного та соціального визволення українців Галичини, водночас рішуче заперечував диктатуру, тероризм та насильство і вдавався лише до легальних форм політичної діяльності, пропагуючи виключно в правовому полі демократичний шлях побудови майбутньої української держави.

Ключові слова: УРП-УСРП, Лев Бачинський, національне та соціальне визволення українців Галичини, Українська Національна Рада, міжпартійні з'їзди, радикально-соціалістична думка, міжвоєнний період.

Melnyk A.I. The idea of national and social liberation in the Ukrainian political and legal opinion of the radical socialist trend in Galicia in the interwar period (1918-1939).

The article highlights the development of the idea of national and social liberation in the Ukrainian political and legal opinion of the radical socialist direction in Galicia in the interwar period (1918–1939). It is shown that the Ukrainian Radical Party, originally the Russian-Ukrainian Radical Party, created in 1890 by I. Franko, M. Pavlyk, O. Terletsy, and since 1926 the Ukrainian Socialist Radical Party – USRP, has turned into one of the leading and influential forces of Western Ukraine of the political community of the interwar period, which managed to combine the problems of national and social liberation of Ukrainians in its program. It is emphasized that the idea of fighting for a sovereign Ukrainian state was central to the theoretical and practical activities of significant representatives of Ukrainian political and legal thought of a radical socialist direction.

The cooperation of radicals with Ukrainian parties of the national-state spectrum, their role in the creation and development of the Western Ukrainian People's Republic, the defense of the unity of Ukrainian lands, and the rallying of the national-state forces of the region after the decline of the ZUNR are analyzed. The influence of Lev Bachynskyi, a lawyer, doctor of law, public and political figure, head of the Ukrainian Radical Party on the formation and development of Ukrainian political and legal thought of a radical orientation is characterized. It is emphasized that his creative heritage, in particular, his autobiography, numerous journalistic notes, public speeches, correspondence and other materials published in the columns of the official bodies of the URP-USRP, as well as the press bodies of other Western Ukrainian political parties, convincingly characterize L. Bachynskyi as a consistent supporter of radical ideas in the conditions of the legal struggle for the national and social liberation of the Ukrainians of Galicia. Leading the party until the end of his life, L. Bachynskyi made efforts to implement the idea of national and social liberation of Ukrainians. It is emphasized that L. Bachynskyi, being an ideologue of radical methods of national and social liberation of the Ukrainians of Galicia, resolutely denied dictatorship, terrorism and violence and resorted only to legal forms of political activity, advocating exclusively in the legal field the democratic way of building the future Ukrainian state.

Key words: URP-USRP, Lev Bachynskyi, national and social liberation of Ukrainians of Galicia, Ukrainian National Council, inter-party congresses, radical socialist thought, interwar period.

Постановка проблеми. Серед кількох десятків українських партій і громадських рухів Галичини міжвоєнного періоду найбільш масовими і впливовими були політичні сили національно-державницького спектру, які боролись за незалежність українців краю. Важливу роль у державотворчих процесах відіграла Українська радикальна партія (УРП), яка з 1926 року унаслідок об'єднання з волинською групою Української партії соціалістів, стала називатись Українською соціалістично-радикальною партією (далі – УСРП). Потреба аналізу впливу теоретичної і практичної діяльності її знакових представників на формування та розвиток української політико-правової думки в проголошення ЗУНР та згуртування національно-державницьких сил краю після її занепаду обумовлює актуальність даної статті.

Стан опрацювання теми. Висвітленню діяльності радикалів-соціалістів присвячена значна кількість публікацій. Серед них - праці провідних діячів партії: Л. Бачинського, М. Стахів, І. Макуха, К. Коберського та ін., опубліковані в 20-х–30-х роках ХХ століття, в яких йдеться про участь членів УРП УСРП у боротьбі за українську державність у Галичині. Цікавими і повчальними є книги С. Барана, С. Волинця, О. Доценка, Т. Коструби, В. Кучабського, К. Левицького, І. Мазепа, П. Христюка, які у досліджуваний період були активними учасниками суспільно-політичного життя в Галичині, однак належали до різних політичних сил і не завжди поділяли державно-правові погляди радикалів.

Радянські ж історіографи, будучи максимально заполітизованими, ставили перед собою завдання скомпрометувати діяльність національно-демократичних сил Галичини. Не дивно, що їх публікації про радикалів-соціалістів завжди були відверто пропагандистськими¹.

Діяльність УРП вивчали також українські історики в діаспорі: М. Демкович-Добрянський, В. Верига, І. Лисяк-Рудницький, М. Чубатий, С. Ярославин та ін.

¹ Докладніше див: публікації В. Бородайка, М. Волянюка, В. Маланчука, Б. Дудикевича, М. Зільбермана, І. Компанійця, М. Кравця, В. Твердохліба, О. Швидака, А. Ярошенка.

Вагомий внесок у дослідження діяльності радикалів-соціалістів зробили сучасні українські вчені: І. Андрухів, О. Аркуша, П. Арсенич, І. Бойко, О. Боднар, М. Буджак, І. Василик, І. Васюта, О. Вівчаренко, Я. Грицак, О. Зайцев, О. Карпенко, В. Кондратюк, А. Королько, О. Красівський, М. Кугутяк, В. Кульчицький, Р. Кульчицький, Г. Лесюк, М. Литвин, О. Маланчук-Рибак, Я. Малик, С. Макарчук, М. Міщук, О. Павлишин, Г. Паска, Ю. Плекан, В. Расевич, В. Регульський, О. Рубльов, О. Реєнт, І. Соляр, О. Сухий, Б. Тищик, Б. Хруслов, І. Чорновол, В. Чоповський, М. Швагуляк та ін.

Однак залишаються не висвітленими питання впливу української політико-правової думки радикального спрямування на формування і розвиток ідеї національного та соціального визволення українців Галичині у міжвоєнний період (1918–1939 рр.). Тому **метою** цієї статті є дослідження ролі Л. Бачинського, одного з лідерів радикального руху в Галичині міжвоєнного періоду, у формуванні української політико-правової думки та організації легальних методів боротьби українців краю за своє національне та соціальне визволення.

Вклад основного матеріалу. Вивчення архівних матеріалів, публікацій тогочасної преси, громадсько-політичної, парламентської та фахової діяльності знакових постатей українського національного руху, показало, що у досліджуваній період лідери радикалів мали помітний вплив на розвиток ідеї національного та соціального визволення в Галичині. Їх світогляд і активна життєва позиція формувалися наприкінці XIX – початку XX ст., коли Галичина перебувала в складі Австро-Угорщини, однак у суспільстві вже розпочиналась активна національно-визвольна боротьба народів монархії за розв'язання їх національних і соціальних проблем.

Особливо важливу роль відіграла УРП у період становлення ЗУНР. Співпраця з націонал-демократами та соціал-демократами, на думку М. Кугутяка, дозволила здійснити національно-демократичну революцію в краї та приступити до будівництва Української держави [1, с. 163]. Як справедливо зазначає М. Міщук, у критичний момент загрози захоплення поляками Львова, один з провідних діячів радикальної партії Д. Вітовський проявив неабияку відвагу, виступивши організатором і керівником Листопадового зриву. А після анексії Галичини голови УРП-УСРП Л. Бачинський та І. Макух, а також видатні члени партії С. Жук, Д. Ладика, М. Матчак, К. Стефанів, незважаючи на постійні переслідування й арешти з боку польських адміністративних властей, відкрито виступали проти окупаційної політики та заявляли про своє прагнення досягнення незалежності для України [2, с. 23].

Значний внесок у розвиток політико-правової думки радикального спрямування у Галичині у досліджуваній період зробив Лев Бачинський – адвокат, доктор права, державний та громадсько-політичний діяч, голова Української радикальної партії (від 1926 р. – Української соціалістично-радикальної партії). Творча спадщина, зокрема, його автобіографія, численні публіцистичні замітки, публічні виступи, листування та інші матеріали, опубліковані на шпальтах офіційних органів УРП-УСРП, а також пресових органів інших західноукраїнських політичних партій, таких як «Діло», «Нова Зоря» та інші, переконливо характеризують Л. Бачинського як послідовного прихильника радикальної ідеї, яку він популяризував, ще будучи учнем Коломийської гімназії. «Під впливом свого вчителя Доктора Романа Ярославича, що учив у 4 та 5 класі української мови, згадував Л. Бачинський, я став радикалом» [3]. Сприяли цьому також контакти з С. Даниловичем, ідеологом радикального руху, Іларієм Герасимовичем, директором мистецько-промислової «Гуцульської спілки», І. Плешканом, керівником таємного гуртка. Зустрічі і бесіди з цими непересічними українцями гартували Л. Бачинського як борця за національне та соціальне визволення краю.

З наукових досліджень, публіцистичних статей та мемуарів дізнаємось, що Л. Бачинський ніколи не приховував своїх радикальних поглядів. Це відзначав, зокрема К. Левицький, описуючи його діяльність: д-р Л. Бачинський неправди не терпів і з ним можна було щиро працювати [4], а І. Сохоцький у своїй книзі наголосив, що радикалізм Л. Бачинського був спрямований проти будь-яких спроб поневолити український народ чи то імперським – австрійським, чи польським урядами [5]. У цьому переконався Юзеф Пілсудський, який брав участь у відкритті Сейму нової каденції. Коли диктатор підійшов до трибуни, щоб виступити, Л. Бачинський, протестуючи проти окупаційної політики уряду Другої Речі Посполитої, вигукнув йому в обличчя: «Геть з виборчими насильствами і шахрайствами. Випустити політичних в'язнів» [6].

Відважним і безкомпромісним Л. Бачинський був і в адвокатській діяльності. Захищаючи на судовому процесі діячів УРП (О. Павліва, М. Стахова, Р. Дашкевича й І. Копача), Л. Бачинський

сміливо заперечив звинувачення, висунуті їм прокурором і категорично заявив, що радикали брали активну участь у національній боротьбі українського народу й надалі непохитно боронитимуть його волю й права.

Значну роль у формуванні радикальної української національно-державницької позиції Л. Бачинського відіграли його дружні відносини з відомими українськими письменниками – Марком Черемшиною, Лесем Мартовичем і особливо з Василем Стефаніком, який у своїх спогадах написав, що Левко Бачинський був одним з політичних провідників української нації, слова якого не розходилися з його ділами.

Комплексний аналіз взаємин Л. Бачинського та В. Стефаніка, який здійснили на основі їхньої епістолярної спадщини А. Королько та Г. Паска, дає змогу відслідкувати становлення Л. Бачинського як лідера та ідеолога українського радикального руху в Галичині і борця за національне та соціальне визволення українців краю у міжвоєнний період. Листування між ними висвітлює участь Л. Бачинського в роботі з'їздів УРП-УСРП, народних віче, діяльності політичного товариства "Народна воля", австрійського парламенту, Уряді Західноукраїнської Народної Республіки, Сеймі Другої Речі Посполитої, а також у суспільно-політичному житті Галичини [7, с. 134–145].

Характеристика постаті Л. Бачинського як політика та ідеолога радикалів була б не повною, якщо не згадати про його відносини з К. Трильовським. З наукової розвідки Г. Паски, видно, що обидва діячі пройшли непростий шлях від співпраці та дружніх відносин до відкритих конфліктів і політичної конфронтації..., що, звісно, відіграло негативну, деструктивну роль у радикальній течії західноукраїнського політикуму[8, с. 117].

Принциповий і стійкий у своїх ідейних переконаннях, цілеспрямований у досягненні мети Л. Бачинський був видатним українським політиком і державним діячем, який усе своє життя «присвятив боротьбі за виокремлення української нації в єдину державу та її світове визнання»[9, с. 45]: 1 квітня 1923 р. його обрали першим заступником голови УРП, а через рік, 6 квітня 1924 р., – головою УРП-УСРП. Очолюючи партію до кінця свого життя, Бачинський докладав зусиль для реалізації ідеї національного та соціального визволення українців, яка була стрижневою в українській політико-правовій думці радикального спрямування у міжвоєнний період і знайшла своє відображення у таких партійних документах, як «Платформа Української Радикальної Партії», «Право народу. Приступний виклад програми Української Соціалістично-Радикальної Партії (УСРП)», «Програма руско-української радикальної партії принята на краєвім з'їзді партійнім у Львові 29 грудня 1895», «Програма Української Радикальної Партії (Проект редакційної колегії Гол. Управи У.Р.П. з р. 1922)» та «Чого хоче Українська Соціалістично-Радикальна партія», а також у практичній діяльності її провідників. Визначивши мету та завдання партії, шляхи та засоби їх реалізації, радикали таким чином сформували цілісну концепцію побудови майбутньої української держави.

Неординарний таланти Л. Бачинського особливо яскраво проявився у період проголошення і розбудови ЗУНР. Будучи членом Української Національної Ради, яка проголосила створення ЗУНР, він разом з Є. Петрушевичем вів перемовини з австрійцями щодо переходу влади в Галичині до нового українського уряду. Як чільний представник ЗУНР, віце-президент, член Президії Української Національної Ради, Л. Бачинський брав безпосередню участь у розробці конституційного закону про об'єднання ЗУНР з Українською народною республікою (УНР), який був прийнятий на сесії Української Національної Ради 3 січня 1919 р. Саме він очолював делегацію ЗУНР (22 січня 1919 р.), що брала участь в урочистій церемонії підписання Акту злуки ЗУНР і УНР на Софіївській площі, де виступив з історичною промовою, стрижневим постулатом якої були слова «... від сьогодні Західна Україна лучиться з Великою Україною в одно нероздільне тіло, соборну та суверенну державу»[10, с. 2].

Як і більшість членів УРП-УСРП Л. Бачинський вважав, що «державна є конечна для нашої нації», бо «повне свободне національне життя нашого народу можливе тільки у своїй незалежній державі» [11, с. 1-2]. Досягти цього, на переконання Л. Бачинського, можна було лише радикальним шляхом, що він намагався донести до громадськості як один з ідеологів української політико-правової думки радикального спрямування. У публіцистичних замітках на сторінках «Народу», «Громадського голосу», «Живого Слова», «Жіночої Громади», «Молодих Каменярів», у депутатських запитах, меморандумах, відозвах, у промовах на велелюдних віче (Л. Бачинський був блискучим оратором), на партійних конференціях і з'їздах, політик активно пропагував ради-

кальні шляхи розв'язання соціально-економічних проблем та розвитку культурно-просвітнього життя українців Галичини. Про цей період Л. Бачинський згадує у своїй автобіографії так: «В цілій моїй публіцистичній діяльності я старався бути щирим і відвертим, і відважним. Свою гадку виказував я без огляду на те чи вона буде популярна чи не викличе вона ворожнечу проти мене...» [12].

Після анексії західноукраїнських земель Польщею, Л. Бачинський продовжував цілеспрямовано пропагувати ідеї активної боротьби українського народу за національні і соціальні права. Він активно боровся за відновлення УРП, яка призупинила свою діяльність. Завдяки його наполегливих зусиль, вже на початку листопада 1920 р., Українська радикальна партія отримала статус легальної української політичної сили і рішуче виступала проти колонізації українців. Л. Бачинський сміливо критикував політику уряду Ю. Пілсудського, яка призвела до обмеження свободи зборів, товариств, преси, виборчого права, а також до ускладнення становища українського народу [13, с. 2]. Провідник радикалів був твердо переконаний, що українцям «немає чого оглядатися ні на Москву ні на Варшаву», а власними силами боротися проти іноземного гніту та добиватися відновлення Соборної України [14, с. 3].

Сповнений оптимізму, Л. Бачинський писав: «Порив 1918 і 1919 р. зробив з нас не рабів, але мужів, котрі хоч в окопах, знають свою ціну і честь нації. Наша партія мусить далі працювати, щоби в 40 мільйонних мас викресати енергію і волю стати самостійними» [15, с. 2-3]. З огляду на це він особливу увагу приділяв формуванню національної та політичної свідомості українців, вихованню в них почуття патріотизму й прагнення до незалежного державного життя, добре усвідомлюючи, що «в світі має значіння і рішачий вплив не тільки сам розвиток господарства, але також людська думка, воля й боротьба» [16, с. 11].

Ці засадничі положення визначали ідеологію УРП, яка була синтезом національних, ліберально-демократичних, соціалістично-народницьких ідей та відповідала тогочасним життєвим потребам українців [17, с. 85].

Будучи прихильником єдності партій державницького спектру, Л. Бачинський, попри численні ідеологічні розходження, намагався консолідувати український політикум. Як зазначає О. Боднар, члени УРП брали активну участь у проведенні міжпартійних з'їздів (від червня 1921 до січня 1922 р. організовано три таких зібрання) та діяльності Української Міжпартійної Ради, яка стала координаційним органом, основна мета якого – активізація легальних методів боротьби проти польського окупаційного режиму [18, с. 233]. Саме тому Л. Бачинський брав активну участь у міжпартійних з'їздах та діяльності Міжпартійної Ради, яка, на його думку «се також вчасні твір УРП, бо вона стала на тім становищі, що треба всім одним фронтом стати проти зовнішньої небезпеки» [19, с. 3]. Однак на зміну міжпартійному порозумінню періоду ЗУНР прийшли взаємні звинувачення партійних лідерів, які не сприяли консолідації національно-державницьких сил. Засвідчують це наукові дослідження М. Кугутяка¹, І. Дробота², М. Москалюка³ та інших авторів, які аналізували проблемні сторінки в історії українського національно-визвольного руху.

Серед основних причин, що негативно позначились на консолідації діяльності українських національно-державницьких партій, науковці називають проблеми стосунків з польською державою, оцінки процесів у Радянській Україні та зовнішньополітичної орієнтації, ідейної, політичної і територіальної єдності українського визвольного руху. Політика УСРП під керівництвом Л. Бачинського була чіткою і послідовною – він критично ставився як до польського окупаційного режиму, так і до більшовиків, які захопили владу в Наддніпрянській Україні. Лідер радикалів був твердо переконаний, що «більшевики несуть розлад, грабунок, несупокій та криваву борню» [20, с. 3] і рішуче засуджував діяльність КПЗУ, Сельробу та інших українських партій, які лояльно ставились до Польщі та СРСР.

На сторінках «Громадського голосу» Л. Бачинський розвінчував проведення радянською владою так званої українізації та відродження селянства в Радянській Україні, а коли розпочались масові

¹ Докладніше див.: Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939р.). Івано-Франківськ, 1993. 200 с.; Кугутяк М. Українська націонал-демократія (1918 – 1929). Т.1. Київ – Івано-Франківськ: Плай, 2002. 536 с.

² Докладніше див.: Дробот І. Українські політичні партії Галичини в міжвоєнний період (1920–1939 рр.): загальний огляд. Галичина. 1999. №3. С. 137–144.

³ Докладніше див.: Москалюк М. Український християнсько-суспільний рух Галичини в 20-их рр. XX ст., Київ: Стило. 1998. 56 с.

репресії проти національної інтелігенції різко засудив політику сталінського режиму¹, роз'яснюючи галицькій суспільності, що московський більшовизм не має нічого спільного з соціалізмом, адже діяльність комуністів насправді спрямована на те «щоби вбити українську державну думку в себе, а закріпити до себе довір'я працюючих мас за границею, треба було Москві заговорити, а то й забратися до українізації чужинців – чиновників на Україні. Коли та державна думка буде вбита, тоді й українізація переведеться як непотрібний агітаційний середник» [21, с. 1].

Через угодовську позицію частини націонал-демократів, які були прихильниками національно-територіальної автономії українців у складі Польщі і пов'язували здобуття соборної української держави з розбудовою Української соціалістичної радянської республіки, Л. Бачинський закликав радикалів відмовитися від співробітництва з Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО). Боровся він також і з деструктивною діяльністю опозиційної радянської групи, очолюваної К. Трильовським, яка виступала за об'єднання західноукраїнських земель із Радянською Україною.

Висновки. Аналіз теоретичної та практичної діяльності Л. Бачинського показав, що ідеї активної боротьби за національне та соціальне визволення українців Галичини були визначальними в діяльності УРП-УСРП у міжвоєнний період. Співпраця радикалів з українськими партіями національно-державницького спектру відіграла важливу роль у створенні та розбудові Західноукраїнської Народної Республіки, відстоюванні соборності українських земель, згуртуванні національно-державницьких сил краю після занепаду ЗУНР.

Концепцію майбутньої української держави Л. Бачинський вибудовував на програмних завданнях партії – рівності усіх громадян перед законом; індивідуальній свободі; політичному плюралізмі; розподілі влади на законодавчу, виконавчу, судову; свободі думок, поглядів, переконань, совісті, слова тощо. Особливу увагу він приділяв формуванню національної та політичної свідомості українців і докладав зусиль для консолідації національно-державницьких сил, справедливо вважаючи, що опора на «власні сили» допоможе українцям здобути незалежність. Будучи ідеологом радикальних методів національного та соціального визволення українців, Л. Бачинський водночас рішуче заперечував диктатуру, тероризм та насильство і вдавався лише до легальних форм політичної діяльності, пропагуючи виключно в правовому полі демократичний шлях побудови майбутньої української держави в Галичині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кугутяк М. Українські політичні партії і ЗУНР. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 6, Львів, 2000. С. 163–169.
2. Міщук М. Б. Українська радикальна партія – Українська соціалістично-радикальна партія: ідеологія, організація, політика (1918–1939 рр.): дис. канд. політ. наук: 23.00.02; Івано-Франківськ, 2007. 236 с.
3. Життя і змагання т. Льва Бачинського (Автобіографія.). *Громадський голос*. 1930. 19 квіт. Ч. 16.
4. Левицький К. Українські політики: силуетки наших давніх послів і політичних діячів 1907–1914 рр. Ч. 1. Кость Левицький. Львів, 1936. С. 113–116. Життя і змагання т. Льва Бачинського. *Громадський голос*. Львів. 1930. Чис. 16. – 19 квіт.
5. Сохоцький І. Будівничі новітньої української державності в Галичині: д-р Лев Бачинський і Іван Сохоцький II Історичні постаті Галичини XIX–XX ст. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1961. С. 208–213. Сохоцький І. Д-р Лев Бачинський – державний муж і будівничий. *Альманах Станіславівської землі*. Іван Сохоцький. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1975. Т. 1. С. 633–635.
6. Свідчення повітових староств про діяльність Української Соціал-Радикальної партії під час виборів в польський парламент. Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 2: Станіславське воєводське управління, м. Станіславів. Оп. 1. Спр. 579. Арк. 15-16, 21.
7. Королько А., Паска Г. Взаємини Лева Бачинського і Василя Стефаніка наприкінці XIX – в першій третині XX ст. *Науковий і культурно просвітній краєзнавчий часопис Галичини*. № 36 (2023). С. 134–145.

¹ Докладніше див.: Звіт із засідання Головної Управи Української Соціалістично-Радикальної Партії. Громадський голос. 1926. Ч. 44.6 листопада.

8. Паска Г. Взаємини Лева Бачинського і Кирила Трильовського: від діалогу до конфронтації. (кінець XIX – перша третина XX ст.). *Галичина. Історична персоналістика*. 1921. С. 117–124.
9. Лесюк Г., Королько А. Парти́йна діяльність Лева Бачинського у 1920-х рр. (за матеріалами часопису «Громадський голос»). *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія*. № 1/2016. С. 44–50.
10. Великий спомин. *Громадський голос*. 1930. 25 січн. Ч. 4. С. 2.
11. Народ. 1919. 9 мая. Ч. 19. С. 1-2.
12. Центральний державний історичний архів України. м. Львів. Ф. 309: Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів. Оп. 1. Спр. 2177: Автобіографія члена віце-президента галицької Української Національної Ради Бачинського Лева. Арк. 1
13. Звіт зі засідання і постанов Головної управи Української Соціалістично-Радикальної Партії. *Громадський голос*. 1926. Ч. 44. 6 лист. С. 2.
14. З партійного життя. *Громадський голос*. 1925. Ч. 40. 3 жовт. С. 3.
15. Звіт з партійного з'їзду УРП URР. *Громадський голос*. 1923. Ч. 12. 28 квіт. С. 2-3.
16. Чого хоче Українська Соціалістично-Радикальна партія. Львів: Українська видавнича спілка «Громада», 1926. 47 с.
17. Міщук А.І., Міщук М.Б. Критика УРП-УСРП тоталітаризму та його різновидів – більшовизму і фашизму. *Прикарпатський вісник НТШ. Думка*. 2013. № 3(23). С. 79–87.
18. Боднар О. Українська радикальна партія в період визвольних змагань (1918–1923). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 18/2009. С. 229–235.
19. Звіт із партійного З'їзду УРП. *Громадський голос*. 1923. 21 квіт. С. 3.
20. Красвий делегатський з'їзд укр. радикальної партії. *Републіка*. 1919. 25 березн. Ч. 44. С. 3.
21. Українізація та українська державна ідея. *Громадський голос*. 1923. 8 вересн. С. 1.